

Mākslinieks Uldis Baltutis

KRIEVU-LATVIEŠU VĀRDNĪCA
(divos sējumos)
Faksimilizdevums

**KRIEVU-LATVIEŠU
VĀRDNĪCA**
1
**РУССКО-ЛАТЫШСКИЙ
СЛОВАРЬ**
А-О

AP 84 000 ŠĶIRKĻU / ОКОЛО 84 000 СЛОВ

© Autoru kol., 2006
© Latvijas Valsts izdevniecība, 1959
© «Izdevniecība Avots», 2006

ISBN 9984-757-99-4

PRIEKŠVĀRDS

Viens no apjomīgākajiem Latvijā sagatavotajiem un publicētajiem leksikogrāfiskajiem izdevumiem – 2187 lappušu biezā divsējumu Krievu–latviešu vārdnīca ar 84 094 vārdu tulkojumiem no krievu valodas latviešu valodā – ir kļuvis par bibliogrāfisku retumu. Kaut arī kopš vārdnīcas publicēšanas 1959. gadā ir pagājis vesels atsevišķa cilvēka darbmūžs – 45 gadi – un mūsdienu skatījumā dažu labu atsevišķu tulkojumu tajā var atzīt par zināmā mērā novecojušu, pamatos šīs vārdnīcas nozīme gan plašā apjoma, gan ievietotā materiāla atlases un šķirkļu izstrādes kvalitātes ziņā joprojām ir liela un vārdnīcā ievietotais materiāls ir īpaši aktuāls arī mūsdienās.

Pirmao vārdnīcas izdevumu sāka gatavot ZA Valodas un literatūras institūts 1949. gadā, sākumā iecerot mazāku apjoma darbu. 1951. gadā iecere tika mainīta, uzdevumi kļuva apjomīgāki un, atslogojot Valodas un literatūras institūtu (lai dotu tam iespēju vairāk laika veltīt teorētiskajai pētniecībai), ar 1951. gada augustu vārdnīcas turpmākā gatavošana tika uzdotā Latvijas Valsts izdevniecības Vārdnīcu redakcijai.

Vārdnīcas redīģēšanu ar konsultācijām dažādu zinātnes, tehnikas u. c. nozaru terminoloģijas jautājumos sekmējusi tā laika LPSR Zinātņu akadēmijas Latviešu valodas terminoloģijas komisija un daudzi atsevišķi konsultanti, īpaši prof. Dr. P. Galenieks, prof. K. Bambergs, prof. A. Kalniņš, doc. P. Sarma, prof. K. Rudzītis, prof. E. Širons, tehn. zin. kand. A. Ziņģītis, prof. J. Lūsis, doc. J. Vitoliņš, kā arī daudzi citi ar Terminoloģijas komisijas darbību saistītie tā laika dažādu nozaru speciālisti: ķīmiķis V. Šķēle, hidrotehnīkis K. Mellups, hidrologs R. Knaps, ģenerālmajors O. Ūdentiņš, astronoms I. Daube, bioloģe A. Rēdliha, pedagoģijas teorētiķis K. Velmers, kulinārijas speciālists A. Viķsna u. c.

Līdzdarbība vārdnīcas gatavošanā aktivizēja nozaru speciālistus terminoloģijas darbam. Visi šie speciālisti vārdi turpmākajos gados minēti dažādo ZA Terminoloģijas komisijas apakškomisiju locekļu sarakstos. Viņiem varam būt pateicīgi par bagātīgo latviešu valodas terminoloģijas iestrādi turpmāk izdotajās dažādu nozaru terminu vārdnīcās un arī terminu biļetenos, ko regulāri publicēja žurnāls «LPSR Zinātņu Akadēmijas Vēstis» un kā atsevišķus novilkumus saņēma dažādas redakcijas un citi interesenti.

Pateicoties šim darbam, 20. gs. 90. gadu sākumā latviešu valoda bija pilnībā sagatavota valsts valodas funkciju veikšanai visā dažādo terminoloģijas praksei vajadzīgo nozaru diapazonā. Šā laikā – aptuveni 10 gados – tika sagatavoti un publicēti daudzi desmiti jaunu terminu vārdnīcu un citi terminu saraksti – glosāriji, enciklopēdijas, terminu un definīciju standarti. Dažas no vārdnīcām – pat ap 900 lpp. apjomā.

Vārdnīcas pirmsais izdevums tika sagatavots uz plašas teorētisko un leksikogrāfisko publikāciju bāzes, izmantojot daudzas vispārlietojamās un speciālās vārdnīcas, enciklopēdijas, pareizkrustības vārdnīcas, citas tulkojošās vārdnīcas. Vārdnīca ir pirmā izdevuma faksimils. Tāpēc tās lietotājiem iesaku papildus izmantot starplaikā izdotās vārdnīcas, īpaši tās, kas apstiprinātas LZA Terminoloģijas komisijā, no kurām apjomīgā kā ir ELDO (Ekonomikas, lietvedības un darba organizācijas terminu vārdnīca – R., 1995/1996/1997 – 912 lpp.), T. Keiva Krievu–latviešu celtniecības terminu vārdnīca (R., 1998. – 896 lpp.), Krievu–latviešu dzelzceļa terminu vārdnīca (R., 1998. – 442 lpp.). Bagātīgs terminu klāsts sagatavots enerģētikas terminoloģijas jomā (9 vārdnīcas, 7 terminu un definīciju standarti un vēl citi enerģētikas terminu apkopojumi).

Valentīna Skujīna

NO REDAKCIJAS

Šo krievu–latviešu vārdnīcu ir sagatavojuši Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūts un Latvijas Valsts izdevniecības Vārdnīcu redakcija līdz ar ārštata darbiniekiem.

ZA Valodas un literatūras institūts sāka strādāt pie vārdnīcas 1949. gadā. Šajā darbā piedalījās institūta līdzstrādnieki A. Ahero, I. Celmiņa, M. Grīnfeldē, P. Klaviņš, M. Lepika, L. Makarova, M. Saule-Sleine un ārštata darbinieki P. Dāle, M. Ezerīna, H. Gintere, A. Grabe, S. Juhnevičs, E. Kliene, M. Kuple, G. Lukstiņš, A. Skalberga, M. Šīrone, A. Šlesere.

Saskaņā ar vārdnīcas pirmo instrukciju, kas bija paredzēta mazāka apjoma vārdnīcāi, šis kolektīvs sagatavoja manuskriptu šādām vārdnīcas daļām:

burtam „a“, burtam „b“ — no sākuma līdz „бессильный“ un no „бессистемный“ līdz beigām, burtam „в“ — no sākuma līdz „возбранить“, burtiem „г“, „д“, „е“, „ж“, „з“, burtam „к“ — no sākuma līdz „концессия“, burtiem „л“, „м“, burtam „н“ — no sākuma līdz „научдесить“, no „неполный“ līdz „несытный“, no „нечестивец“ līdz beigām, burtam „о“, burtam „п“ — no sākuma līdz „перерисовка“, no „подъезд“ līdz „посплетничать“, no „потушить“ līdz „притрава“, no „прокат“ līdz „просинить“. Šajā manuskriptā ietilpa pavisam 35 650 šķirkļu (pamatvārdu).

1951. gadā Valodas un literatūras institūts grozīja vārdnīcas sastādīšanas principus, izstrādājot pilnīgi jaunu instrukciju vārdnīcas sagatavošanas darbam. Jaunā instrukcija paredzēja vārdnīcu izveidot par divadresātu vārdnīcu (ar skaidrojumiem abās valodās). Tā paredzēja arī vārdnīcā uzņemt lielāku šķirkļu skaitu, paplašināt frazeologiju, dot šķirkļiem pilnīgāku gramatisko raksturojumu, kā arī sīkāk diferencēt vārdu nozīmu nianses.

Saskaņā ar jauno instrukciju institūta līdzstrādnieki A. Berginane, R. Grabis, I. Grase, M. Grīnfeldē, M. Lepika, T. Porīte un M. Saule-Sleine, kā arī ārštata darbiniece M. Rupā pārstrādāja manuskriptu šādām pēc pirmās instrukcijas sagatavotām vārdnīcas daļām:

burtam „а“, burtam „б“ — no sākuma līdz „бессильный“ burtam „в“ — no sākuma līdz „возбраниТЬ“, burtiem „г“, „д“, „е“, „ж“, burtam „з“ — no sākuma līdz „заштукатуРИТЬ“, burtam „к“ — no sākuma līdz „калитка“, burtam „л“, burtam „м“ — no sākuma līdz „манНЫЙ“, burtam „н“ — no sākuma līdz „намОЛОТЬ“, no „нечестивец“ līdz „нomenklатурНЫЙ“, burtam „о“ — no „обслУживание“ līdz „орфография“, no „освежить“ līdz „останов“, no „отвал“ līdz „отвёывать“, no „отконопатить“ līdz „отlettать“, no „отожествить“ līdz „отрава“, no „отселённый“ līdz beigām un burtam „п“ — no sākuma līdz „перепечься“, no „презирать“ līdz „прибытие“, t. i., manuskriptu 20 350 šķirkļu apjomā.

Lai, atslogojot Valodas un literatūras institūtu, dotu tam iespēju nodarboties ar neatliekamām valodniecības problēmām un lai novērstu parālēlismu, kas leksikografijas laukā bija radies Valodas un literatūras institūta un Latvijas Valsts izdevniecības darbā (Latvijas Valsis izdevniecība

un Valodas un literatūras institūts bija uzsākuši darbu pie līdzīga tipa vārdnīcām), Latvijas PSR Ministru Padome ar savu 1951. g. 7. augusta lēmumu uzdeva vārdnīcas sagatavošanas darbu turpināt Latvijas Valsts izdevniecībai.

Izdevniecība, pamatos atstājot institūta jauno instrukciju negrozītu, darba procesā to precizēja un papildināja.

To manuskripta daļu, ko nebija paguvis sagatavot Valodas un literatūras institūts, sastādījuši: P. Dāle, A. Gūtmanis, B. Infantjevs, G. Lukstiņš, Z. Sirsone, A. Skalbergs, L. Žigure, L. Žukovs.

Manuskripta daļu, ko Valodas un literatūras institūts bija sagatavojis saskaņā ar pirmo instrukciju, bet pirms nodošanas Latvijas Valsts izdevniecībai nebija pārstrādājis atbilstoši jaunajai instrukcijai, radikāli pārstrādājis un ievērojami papildinājis Latvijas Valsts izdevniecības Vārdnīcu redakcijas kolektīvs, kurā ietilpa R. Augstkalne, S. Evjāne, A. Feldhūns (redakcijas vadītājs), A. Gūtmanis, A. Jostsone, Ē. Linde, N. Ozoliņa, A. Plēsuma, L. Tjurina un L. Žukovs. Redakcijas kolektīvs papildinājis arī pārējo manuskripta daļu un veicis visa manuskripta redīģēšanas darbu.

Vārdnīcas redīģēšanu ar konsultācijām dažādu zinātnes, tehnikas un citu speciālnozaru terminoloģijas jautājumos sekmējusi LPSR Zinātņu akadēmijas latviešu valodas terminoloģijas komisija, kā arī daudzi atsevišķi konsultanti, it īpaši prof. doktors *P. Galenieks*, LLA profesors *K. Bambergs*, prof. doktors *A. Kalniņš*, doc. lauks. zin. kand. *P. Sarma*, doc. med. zin. kand. *K. Rudzītis*, med. zin. kand. *G. Liepiņa*, LVU profesors *E. Šīrons*, tehn. zin. kand. *A. Ziņģītis*, ķīmijas zin. kand. *V. Šķēle*, arhit. kand. *O. Bērziņš*, LVU vec. pasniedzējs *K. Mellups*, LPSR TSP Valsts rūpniecības uzņēmumu projektiņšanas institūta galv. hidrologs *R. Knaps*, atv. ģenerālmajors *O. Ūdentiņš*, fiz. un mat. zin. kand. *I. Daubē*, LVU profesors *J. Lūsis*, LVU vec. pasniedzēja *A. Rēdliha*, LPSR Mākslas akadēmijas profesors *U. Skulme*, LPSR Nopelnīem bagātais kultūras darbinieks docents *J. Vitolīns*, ped. zin. kand. *K. Velmers*, tehn. zin. kand. *E. Rēdlihs*, tuvbraucējs stūrmanis *A. Kārkliņš*, tālbraucējs kapteinis *A. Dzelve*, burāšanas sporta tiesnesis *P. Līdums*, DOSAAF Republikāniskās komitejas orgdaļas instruktors *E. Frišmuts*, lidotāji instruktori *E. Brūvelis* un *A. Eglītis*, Vissavienības kategorijas tiesnesis jāšanas sportā *M. Kalniņš*, apavrūpniecības speciālists *A. Ēķis*, Rīgas Kulinārijas un tirdzniecības skolas skolotāji *A. Viķsna* un *E. Gilberts*.

Krievu valodas jautājumos redakcija konsultējās ar PSRS Zinātņu akadēmijas Krievu valodas institūta Mūslaiku literārās valodas un valodas kultūras sektorū, kā arī ar tā paša institūta Vārdnīcu sektorū. Latviešu valodas jautājumos konsultācijas sniedza Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas Valodas un literatūras institūts.

Visiem konsultantiem un recenzentiem redakcija izsaka pateicību.

Piezīmes un aizrādījumus par vārdnīcu redakciju lūdz adresēt Latvijas Valsts izdevniecības Vārdnīcu redakcijai Rīgā, Padomju bulvāri 24.

ОТ РЕДАКЦИИ

Настоящий русско-латышский словарь подготовлен Институтом языка и литературы Академии наук Латвийской ССР и Словарной редакцией Латвийского государственного издательства совместно с группой внештатных работников.

Институт языка и литературы Академии наук начал работу над словарем в 1949 г. В этой работе принимали участие сотрудники института А. Ахеро, М. Гринфельде, П. Клявинь, М. Лепик, Л. Макарова, М. Саулес-Слейне, Е. Целминь и внештатные авторы Х. Гинтере, А. Грабе, П. Дале,

Э. Клиене, М. Купле, Г. Лукстынь, А. Скальберг, М. Широне, А. Шлессере, М. Эзеринь и С. Юхневич.

Руководствуясь первым вариантом инструкции, рассчитанным на словарь меньшего объема, коллектив составил часть словаря, куда вошли словарные статьи на буквы: „а“, „б“ (от „б“ до „бессильный“ и от „бессистемный“ до конца), „в“ (до „возбранить“), „г“, „д“, „е“, „ж“, „з“, „к“ (до „концессия“), „л“, „м“, „н“ (от „на“ до „начудесить“, от „неполный“ до „несытный“ и от „нечестивец“ до конца), „о“, „п“ (от „па“ до „перерисовка“, от „подъезд“ до „посплетничать“, от „потушить“ до „притрава“ и от „прокат“ до „просинить“) — всего 35 650 словарных статей.

В 1951 г. Институт языка и литературы пересмотрел принципы составления словаря, в результате чего была составлена новая инструкция. Эта инструкция была рассчитана на создание двухадресатного словаря (с пояснениями на обоих языках). Предполагалось значительно увеличить объем словаря как за счет обогащения словарника, так и за счет расширения фразеологии, дать более полную грамматическую характеристику русских слов, а также провести более детальное выделение оттенков значений слов.

В соответствии с новой инструкцией сотрудники института А. Бергмане, Р. Грабис, И. Грасе, М. Гринфельде, М. Лепик, Т. Порите, М. Саулес-Слейне и внештатный сотрудник М. Рупа переработали часть рукописи, составленной на основании первой инструкции. Переработаны были словарные статьи на буквы: „а“, „б“ (до „бессильный“), „в“ (до „возбраниТЬ“), „г“, „д“, „е“, „ж“, „з“ (до „заштукатурить“), „к“ (до „калитка“), „л“, „м“ (до „манный“), „н“ (от „на“ до „намолоть“ и от „нечестивец“ до „номенклатурный“), „о“ (от „обслуживание“ до „орография“, от „освежить“ до „останов“, от „отвал“ до „отвоёвывать“, от „отконопатить“ до „отлетать“, от „отожествить“ до „отрава“ и от „отселяённый“ до конца), „п“ (от „па“ до „перепечься“ и от „презирать“ до „прибытие“) — всего 20 350 словарных статей.

Для того чтобы дать Институту языка и литературы возможность заниматься неотложными проблемами языкоznания и чтобы устранить параллелизм в работе Института языка и литературы и Латвийского государственного издательства (в издательстве и институте была начата работа над словарями сходного типа), решением Совета Министров ЛССР от 7 августа 1951 г. дальнейшая работа над словарем была поручена Латвийскому государственному издательству.

Издательство, оставив новую инструкцию института в основном без изменений, в ходе работы уточнило и дополнило ее.

Часть словаря, которая не была составлена Институтом языка и литературы, составили А. Гутманис, П. Дале, Л. Жигуре, Л. Жуков, Б. Инфантьев, Г. Лукстынь, З. Сирсоне, А. Скальберг.

Та часть полученной от института рукописи словаря, которая до передачи издательству не была переработана в соответствии с новой инструкцией, была коренным образом переработана и значительно дополнена коллективом Словарной редакции Латвийского государственного издательства в следующем составе: Р. Augstkalne, A. Gūtmākis, L. Žukovs, A. Iostsonē, Ē. Linde, N. Ozolinī, A. Plēsum, L. Tjurina, A. Fēldgūn (заведующий редакцией), C. Ēvjaņe. Коллектив редакции пополнил также остальную часть рукописи и отредактировал всю рукопись в целом.

Большую помощь своим консультациями по вопросам научной, технической и другой специальной терминологии редакции оказала Терминологическая комиссия при Академии наук Латвийской ССР, а также

VĀRDNICAS UZBŪVE

1. Šī vārdnica aptver galvenokārt mūsdienu krievu valodas leksiku un frazeoloģiju. Novecojuši vārdi, dialektismi, kā arī šauri speciāli termini doti ierobežotā skaitā.

Vārdnīcā parasti nav uzņemti no darbības vārdiem darinātie lietvārdi ar izskāpu -ниe (-нье), kuru nozīme pilnīgi atbilst darbības vārdū nozīmei un kuri latviešu valodā tulkojami ar lietvārdiem, kam izskāpa -шана.

No īpašības vārdiem atvasinātie apstākļu vārdi ar piedēkli -о (талантливо, стремительно, эффектно), -е (могуче) un -и (отечески, богатырски) doti tikai tad, ja tie ir ļoti plaši lietojami, jo to tulkojumi pa lielākai daļai viegli atvasināmi no attiecīgā īpašības vārda tulkojuma.

Lokāmie divdabji vārdnīcā uzņemti kā atsevišķi šķirkļi tajos gadījumos, kad tiem bez divdabja nozīmes ir vēl kāda cita nozīme vai arī tie ietilpst kādās plaši izplatītās vārdu kopās.

Ģeografiskie nosaukumi doti vārdnīcas pielikumā.

Vārdnīcā kā atsevišķi šķirkļi uzņemtas izplatītākās salikto vārdu pirmās daļas, piem., **электро...**, **ниже...**, **гор...**

2. Šķirkļi vārdnīcā sakārtoti stingrā alfabetiskā kārtībā. Visi krievu vārdi izstrādāti atsevišķi, neapvienojot tos ligzdās. Daži mazāk lietojami apstākļu vārdi ar piedēkli -о, -и, kuri beidzas ar -ому, -ему, -ски, -цки, -ыи, doti pie atbilstošajiem īpašības vārdiem, nevis kā atsevišķi šķirkļi. Piemēram, **вārds no-медвежью** dots pie vārda **медвежий**.

Vārdi, kam nozīmes ir pilnīgi vienādas un kas seko viens otram alfabetiskā kārtībā, dažkārt doti kopā.

Piemēram: **косноязыч||ие** (~ия), **косноязычност||ь** ж. (~и)...

3. No diviem vārdiem ar vienādu nozīmi vārdnīcā parasti izstrādāts tikai viens, bet otrs dots kā norādes vārds. Ja viens no šiem vārdiem ir biežāk lietojams un vairāk ieteicams, tad norāde dota uz šo vārdu. No darbības vārda nepabeigtā veida ir norādīts uz pabeigto veidu, ja abu veidu tulkojumi ir vienādi.

Kā norādes vārdi doti arī vārdu rakstības varianti, kas neatbilst 1956. gada pareizrakstības noteikumiem, bet sastopami tekstos, kas iespiesti pirms šo noteikumu stāšanās spēkā (piem., **итти...** см. **идти**; **чорт...** см. **чёрт**).

No diviem latviešu svešvārdu rakstības variantiem, ko Pareizrakstības komisija pieņemusi 1958. gadā, šajā vārdnīcā ir dots tikai viens variants.

Gramatiskās formas, kuru celms atšķiras no pamatformas (nominatīva resp. neno- teiksmes) celma un kurām tādēļ grūtāk atrast atbilstošo šķirkli, vārdnīcā dotas kā norādes vārdi, izņemot gadījumus, kad šīs formas pēc alfabetā atrastos blakus pamatformai (t. i., šķirklim).

Piemēram: **жну** см. **жатьб**. Sal. **жатьб** н. в. (**жну**, **жнёшь** utt.)...
сна см. **сон**. Sal. **сон** (сна).

Ja attiecīgā forma, kas figurē kā norādes vārds, pie vārda pamatformas nav atzīmēta, tad pie norādes vārda dots tā gramatiskais raksturojums.

Piemēram: **выве́йб** поэ. от **вывеять**. Sal. **выбе́ять** с. в. (~ю, ~ешь; **прич.** ~янный, ~ян) ..., kur pavēles izteiksmes forma nav dota.
сий 1. тв. **ед.** от **сей**, **сиé**; 2. д. мн. от **сей**, **сий**. **сиé**. Sal. **сей** (серо), **сий** (сей), **сиé** (серо); **сий** (сих) ...

Ciešamās kārtas pagātnes lokāmie divdabji, kas nav patstāvīgi izstrādāti, doti kā šķirkļi ar norādi uz nenoteiksmi, izņemot tos gadījumus, kad tie pēc alfabetā būtu jāievleto blakus attiecīgajiem darbības vārdiem.

4. Visiem krievu vārdiem, izņemot vienzīlbes vārdus, atzīmēts uzsvars. Uzsvara zīme vienzīlbes vārda norāda, ka neuzsvērtie vārdi pirms vai aiz uzsvērtā vienzīlbes vārda veido ar to uzsvara ziņā saistītu vārdu kopu.

Piemēram: где ни на есть, нē за что, нá пол, бóт ещē.

Ja vārdam ir divas uzsvara zīmes, tas nozīmē, ka vārds literārajā valodā lietojams divos variantos. Piem., **йнáче** — шо вārdu var lasīt vai nu **йнáче**, vai arī **йначе**.

5. Vārda atsevišķas nozīmes apzīmētas ar pustrekniem arābu cipariem.

Vārdi, kas rakstības un izrunas ziņā ir vienādi (t. s. homonīmi), doti kā atsevišķi šķirkļi ar burtu indeksiem.

Piemēram: **косы́тья** н. в. ... **плaut.**

косы́тьб н. в. ... 1. (**делать косым**) **шкобit...**

Krievu vārda tulkojumi atdalīti cits no cita ar komatu, ja tos var uzskatīt par tūviem sinonīmiem; citos gadījumos starp tiem ir likts semikols.

Tiem prievārdiem, kas biedrojas ar vairākiem locījumiem, ir divējāds dalijums — pēc locījumiem (apzīmēts ar romiešu cipariem). un pēc nozīmēm (apzīmēts ar arābu cipariem).

Ja vārds vai vārda atsevišķa nozīme ārpus konteksta ir grūti tulkojama, tad šis vārds aiz kola dots kontekstā un atbilstoši pārtulkots. Tādā pašā veidā ir doti vārdi, kas sastopami tikai atsevišķos izteicienos.

Piemēram: **спáться** н. в. **безл.** (**спáться**; **прош.** спалóсь): мне не спáться man nenāk мие...

зги: ни з. не вýдно (не видáть) **тик** tumšs, ka vai aci[s] dur; **тик** tumšs **кá** kapā; **тик** tumšs **кá** maisā.

Parunas, sakāmvārdi un idiomātiski izteicieni doti aiz romba (◊).

6. Skaidrojumi pie homonīmiem, pie vārda atsevišķām nozīmēm un tulkojumiem domāti tam nolükam, lai palīdzētu lasītājam atšķirt vienu homonīmu no otra, vārda vienu no otras, kā arī saprast atšķirību starp blakus stāvošiem tulkojumiem. Šādi skaidrojumi nav jāuzskata par vārda attiecīgas nozīmes precīzu definējumu.

Piemēram: 1) **ключа** ... 1. (**от замка**) **атслēga**, **slēdzene**...; 2. **в разн.** **зн.** **атслēга**; **гáечный к. тех...**

ключб ... (**родник**) **авots...**

2) **спин||ка** ... 1. **мугуриа;** 2. (**стула, дивана и т. п.**) **атзвeltne;** 3. (**часть одежды**) **туруга...**

Vārds **еиçë** kāda tulkojuma (vai arī vairāku tulkojumu) priekšā dotajā skaidrojumā nozīmē, ka krievu vārdam attiecīgajā lietojumā bez tulkojumiem, kas doti pirms šā skaidrojuma, ir vēl arī tulkojums (vai tulkojumi), kas atrodas aiz tā.

Piemēram: **обжор||я** м. и ж. (~ы) **разз.** **rima kopdz. sar.**, **риза kopdz. sar.**; (**о муж-чине — еиçë**) **изéдájs**, **несáтis**, **негаусис**; (**о женщинае — еиçë**) **изéдája**, **несáте**, **негаусе**. Pirmie divi tulkojumi attiecas uz visiem vārda **обжóра** lietošanas gadījumiem. Ja šīs vārds attiecināts uz vīrieti, tad to var tulkot ar vārdiem **rima**, **риза**, **изéдájs**, **несáтis**, **негаусис**, ja uz sievieti, tad ar vārdiem **rima**, **риза**, **изéдája**, **несáте**, **негаусе**.

Ja aiz apzīmējuma н. в. iekavās dots norādījums uz pabeigtā veida darbības vārdu, tas darīts tādēļ, lai vērstu lasītāja uzmanību uz piemēriem, kas atrodami pie pabeigtā veida darbības vārda.

Piemēram: **разлуч|áть** н. в. (**разлучить**)...

7. Pie krievu vārdiem un arī pie to tulkojumiem ir doti apzīmējumi, kas rāda krievu vārdu un tulkojumu lietošanas sfēru, stilu, emocionālo nokrāsu utt.

Šādi apzīmējumi vajadzības gadījumā ir doti arī pie piemēriem.

Vārdnīcā ir lietoti šādi stilistiski apzīmējumi:

высок. (augstā stilā) nozīmē, ka vārds piešķir valodai svinīguma, pacilātības nokrāsu; pie tulkojumiem šām atbilstoša apzīmējuma nav;

<i>iron.</i>	ironiskā nozīmē	иронически
<i>kopdz.</i>	kopdzimtes vārds	мужского и женского рода
<i>lietv.</i>	lietvārds	существительное
<i>nelok.</i>	nelokāms vārds	несклоняемое
<i>niev.</i>	nievājošā nozīmē	презирательное
<i>novec.</i>	novecojis vārds vai izteiciens	устарелое
<i>parasti dsk.</i>	parasti lietojams daudz-skaitlī	употребляется обычно во множественном числе
<i>pārn.</i>	pārnestā nozīmē	переносно
<i>poēt.</i>	dzejas valodā	поэтическое
<i>s.</i>	sieviešu dzimte	женский род
<i>sar.</i>	sarunvalodas vārds vai izteiciens	разговорное
<i>tikai dsk.</i>	lietojams tikai daudz-skaitlī	употребляется только во множественном числе
<i>tikai vsk.</i>	lietojams tikai vien-skaitli	употребляется только в единственном числе
<i>v.</i>	vīriešu dzimte	мужской род
<i>vienk.</i>	vienkāršunas vārds vai izteiciens	просторечие
<i>vulg.</i>	vulgāri	вульгарное

аа союз 1. (*противительный*) bet; tomēt; я ушёл, а он остался дома es aizgāju, bet viņš palika mājās; 2. (*присоединительный*) bet; un; он написал письмо, а потом ушёл viņš uzrakstīja vēstuli un (, bet) pēc tam aizgāja; а потом ун тāpēc; а именно un proti; 3. (*усилительный*) обычно не переводится: а уж он так будет рад! cik viņš gan būs priecīgs!; а сколько таких слычаев! cik daudz ir tādu gadījumu!; cik gan nav tādu gadījumu!; ◊ а [не] то citādi, pretējā gadījumā; поспешите, а [не] то опоздаете pasteidzieties, citādi nokavēsieties; а то как же? kā gan citādi?; а то кто же? kas gan cits?; пойдите туда, а то пошлите кого-л. aizejet uz turieni vai aizsūtiet kādu; а также kā arī
аб част. разг. 1. (*вопросительная*) ko?; jā?; что ты сказал, а? ко tu teici, ко?; пойдём гулять, а? iesim pastaigāties, jā?; 2. (*побудительная*) dzī; klau; мать, а мать! māt, kļau, māt!; māt, māmiņ!
ав между. ā; ak; ai; ahā; а, вот он! ā, te viņš ir!; а, так вот вы как! ak tad jūs tāl; а, попался! ahā, [redz kā] iekriti!
абажур (~a) abažūrs
абажурный (~ая, ~ое) abažūra-; abažūru-
абак (~a) в разн. зн. abaks
аббат (~a) abats, klostera priekšnieks
аббатиц [a (~ы) abate, klostera priekšniece
аббатиск [ий (~ая, ~ое) abata-, klostera priekšnieka-; abatu-, klostera priekšnieku-
аббатство [о (~a) 1. (*католический монастырь с принадлежащими ему владениями*) abatija; 2. (*должность аббата*) abata (klostera priekšnieka) amats; (*о женщине*) abates (klosteru priekšnieces) amats
аббревиатура (~ы) abreviatūra; saīsinājums
аберрац [ия (~ии; р. мн. ~ий) astr., физ., биол. aberācija
абзак (~a) 1. (*отступ в начале строки*) atkāpe; 2. (*текст между двумя отступами*) rindkopā
абзаци [ий (~ая, ~ое) rindkopas-; rindkopu-
абиотический (~ая, ~ое) abiotisks; ~ая ёга geol. abiotiskā ёra
абессин [еи (~ца; р. мн. ~цев) abesīnis, abesīnietis
абессинка (~ки; мн.: р. ~ок, д. ~кам) abesīniete
абессинск [ий (~ая, ~ое) Abesīnijas-; abe- siā-, abesīnieša-; abesīnu-, abesīniešu-; abesīnisks
abituriēnt (~a) abituriēnts

A

абитуриéнт||ка (~ки; мн.: р. ~ок, д. ~кам) abituriante
абитуриéнтск||ий (~ая, ~ое) abiturienta-; abiturientu-
аблактáшия (~ин) биол. см. **аблактиро́вка**
аблактиро́вк||а (~и) биол. ablaktēšana, ab-laktācija
абонемéнт (~а) abonements
абонемéнти||й (~ая, ~ое) abonementa-; abo-nementu-; а. ёщк abonementa kastīte
абонéнт (~а) abonents
абонéнти||й (~ая, ~ое) abonenta-; abo-nentu-; а. отдёл abonentu nodaļa
абонíр|овать н. в. и с. в. (~ую, ~уешь; прич. ~ованный, ~ован) abonēt
абонíр|оваться н. в. и с. в. (~уюсь, ~уешься)
 1. (на что) iegādāties (kā) abonementu; abonēt (ko); а. на лóжу в тéатре iegādāties teātra ložas abonementu; а. на газéту abonēt avīzi; 2. (3 л.) страд. к абонíровать
абордáж (~а) ист. мор. (цепление двух судов для рукопашной схватки) abordāža; abordēšana; взять на а. неприятельское сúдно abordēt ienaidnieka kuģi
абордáжн||ий (~ая, ~ое) ист. мор. abordāžas-; abordēšanas-; а. крюк abordāžas kāsis
абордíр|овать н. в. и с. в. (~ую, ~уешь; прич. ~ованный, ~ован) ист. мор. abordēt
абордíр|оваться н. в. (3 л.: ~уется, ~уются) страд. к абордíровать
аборигéн (~а) aborigens, iezemietis, pirmiedzīvotājs, iedzīmītājs
аборт (~а) 1. мед. aborts; 2. (у животных) aborts, izmešanās
абортíвн||ий (~ая, ~ое) 1. мед., бол. abortīvs; а. методлечения abortīvā ārstēšanas metode; ~ые органы растéний augu abortīvie organi; 2. abortā-; ~ые спрédства aborta līdzekļi
абразíй (~а) тех. (абразивный материал) abrazīvs lietv.
абразíвн||ий (~ая, ~ое) tex. abrazīvs ip. v.; abrazīvu-; slípēšanas-; ~ые материáлы abrazīvie materiāli; завóд ~ых изdéлий abrazīvu rūpnīca; ~ые порошкí abrazīvu (abrazīvie) pulveri; slípēšanas pulveri; а. круг slípripa
абразибионн||ий (~ая, ~ое) мед., геол. abrāzījās-
абрás||ия (~ин) мед., геол. abrāzija
абракадáбр||а (~ы) abrakadabra (*nesakarigu, nesaprošamu vārdu savārstījums*)
абréк (~а) abreks
абрико́с (~а) бол. 1. (плод) aprikozs; 2. (дерево) aprikoze

Pamanītās klūdas

Lpp.	Aile	Rinda	Iespiests	Jābūt
56.	pa kreisi	3. no apakšas	iecirsties	iecirsties
146.	pa labi	18. no augšas	витаминизац ия (~ии)	витаминн ый (~ая, ~ое)
153.	"	3. no apakšas	витаминизацija, vita- внаклón нареч. см. в на- клón (при наклón)	витамíна-; vita- в наклón нареч. saliecieis, salícis
218.	"	9. "	выгúлива тсья	выгúлива тсья
236.	"	17. no augšas	вымогá ть с. в.	вымогá ть н. в.
237.	pa kreisi	25. no apakšas	nodzivot	nodzít
243.	"	20. un 21. no augšas	выплескать	выплéскивать
245.	pa labi	30. no apakšas	выпрамлять	выпрямлять
297.	pa kreisi	1. un 2. no augšas	medību suns	dzinējs
297.	"	3. un 4. no augšas	medību suns	dzinējs
311.	"	4. no apakšas	робёнка	ребёнка
339.	"	12. "	đ. дехkán	p. dejkán
376.	"	26. "	auksums	aukstums
383.	"	12. no augšas	дразн йтъся с. в.	дразн йтъся н. в.
383.	"	3. no apakšas	дрáнка 1.	дрáнка 2.
395.	"	22. "	eigēnika	eigenika
395.	"	21. un 20. no apakšas	eigēnikas-; eigēnisks	eigenikas-; eigenisks
397.	"	24. no augšas	vienvaldiba	vienvadiba
397.	"	25. "	vienvaldibas-	vienvadibas-
445.	pa labi	28. "	заземл йтъся н. в.	заземл йтъся с. в.
457.	pa kreisi	22. "	закривлý ться ^b н. в.	закривлý ться ^b с. в.
460.	pa labi	31. no augšas	заледенé ть н. в.	заледенé ть с. в.
485.	pa kreisi	17. un 18. no augšas	доразмаху	с размаху
485.	"	14. no apakšas	запута тъся н. в.	запута тъся с. в.
488.	pa labi	2. no augšas	зарождá тъся с. в.	зарождá тъся н. в.
492.	"	14. no apakšas	зисijива тъся	засижива тъся
496.	"	1. no augšas	мébelю	мébelю
514.	pa kreisi	30. no apakšas	зачёсыва ть с. в.	зачёсыва ть н. в.
528.	pa labi	35. no augšas	(погубность)	(пагубность)
580.	pa kreisi	6. no apakšas	(~юсь, ~ешся)	(~юсь, ~ешься)
594.	pa labi	15. "	(выти)	(выходить)
594.	"	6. "	услóвый	услóзий
595.	pa kreisi	32. no augšas	(~юсь, ~ешся)	(~юсь, ~ешься)
597.	"	4. "	(осланный)	(осланный)
606.	"	5. "	жéлчные	жéлчные
636.	"	18. no apakšas	косúля	косúля ^a

Mākslinieks Uldis Baltutis

KRIEVU-LATVIEŠU VĀRDNĪCA

(divos sējumos)

Faksimilizdevums

**KRIEVU-LATVIEŠU
VĀRDNĪCA
2
РУССКО-ЛАТЫШСКИЙ
СЛОВАРЬ
П-Я**

AP 84 000 ŠĶIRKĻU / ОКОЛО 84 000 СЛОВ

© Autoru kol., 2006
© Latvijas Valsts izdevniecība, 1959
© «Izdevniecība Avots», 2006

ISBN 9984-757-99-4

П

на ср. нескал. pā nelok., [dejas] solis; вальс в три па трисолу valsis
пáв||а (~ы) зоу мáтие; ◇ ни п., ни во-
рóна разг. не šis, не tas; не šáds, не tāds
павиáн (~а) зоол. paviāns
павилíк||а (~и) см. повилíка
павильон (~а) в разн. зн. paviljons; вýстас-
вочный п. izstādes paviljons; цветóчный п.
ruku (ziedu) paviljons; п. для пчёл bīšu
namiņš (paviljons)
павильонн||ый (~ая, ~ое) paviljona-; pa-
viljonu-; ~ая съёмка кинофильма filmas
uzņemšana paviljonā (paviljonus)
павлин (~а) pāvs
павлí||ий (~нья, ~нье) pāva-; pāvu-; п.
хвост rāvā aste; п. глаз зоол. pāvacis (lau-
riņš); ~ьни голуби зоол. pāvbaloži; ◇ во-
рóна в ~ьных перьях vārtna pāva spalvās
пáводков||ый (~ая, ~ое): ~ые вóдь palu
ūdepi, paludepi, pavasara ūdepi; ~ое оро-
шение арпдеошана ar palu ūdepiem
пáвод||ок (~ка) pali likai dsk., palu ūdepi,
paludepi
пáвш||ий (~ая, ~ее) прич. от пастья; ~не
в бою kaujā kritušie
пагинац||ия (~ии) полигр. paginācija
нáгод||а (~ы) pagoda (budistu templis)
нáголен||ок (~ка) (zeķes, zābaka) stulms,
stulps, stulpiņš; вýзаные ~ки aditi stulmi
(stulpiņi)
нáгуб||а (~ы) уст. posts; liels launums; ал-
коголь — п. для здорóвья alkohols posta
(sagandē) veselību, alkohols nodara lielu
laupītu veselībai
нáгубност||ь ж. (~и) postīgums; kailīgums;
liktenīgums
нáгубн||ый (~ая, ~ое; пáгубен, ~а, ~о)
postīgs, postošs; kaitīgs; liktenīgs; ~ые по-
слéствия postīgas (postošas) sekas; ~ое
влияние kaitīga ietekme; ~ая ошибка lik-
tenīga kļūda
пáдалиц||а только ед. (~ы) обл. 1. собир.
(опавшее зерно) izbiras likai dsk., nobiras
likai dsk. (līrumā izbiruši graudi); 2. (о
плоде) kritušais auglis; (о плодах — в
собир. зн.) kritušie augļi
пáдал||ь ж. только ед. (~и) 1. maita, sprā-
gonis, sprāgoņa; maitas, sprāgoņi, sprāgo-
ņas; 2. (опавшие с деревьев плоды) обл.
kritušie augļi
пáдан||ец (~ца; р. мн. ~цев) kritušais
auglis
пáда|ть н. в. (~ю, ~ешь) 1. в разн. зн.
krīst; камень ~ет akmens krīt; листья на-
чиняют п. lapas sāk bīrt (krīst); п. на ко-
лени krīst (mesties) celos; п. на вázничь-

krīst augšpedu; п. ниц krīst pie zemes; от
дёрева ~ет тень по koka krīt ēna; волосы
~ют на плéчи mati nokarājas uz pleciem;
матéрия хорошó ~ет drānai labs kritums,
drāna labi krīt; снег ~ет большими хлó-
пьями sniegs krīt lielām pārlām (pikām);
водá в плотине ~ет с большой высоты
ūdens aizsprostā gāžas no liela augstuma;
п. от устálosti peren. krīst vai no kājām
aiz noguruma; п. в бессéлии līmt, saīmt;
п. в бóморок gībt, krīst nesamaņa, zaudēt
samaņu; п. в объятия krīst apkampenos;
2. (рушиться) brukt, grūt, gāzties; забóр
~ет sēta brūk (krīt, gāžas) [kopā]; 3. (по-
нижаться) krīst, kristies; (уменышаться)
[sa]mazināties; уровень воды ~ет ūdens
limenis krīt (krītas); барóметр ~ет baro-
metrs krīt; чéны ~ют cenas kritis (krīt,
slīd uz leju); температúра ~ет tempera-
tūra krīt (krītas); влияние его ~ет viņa
ietekme mazinās; 4. (приходите в упадок)
nīkt, panīkt; pagrīmt; nīkuļot; 5. (спус-
каться) klāties, gulties; тумáн ~ет на до-
лйну migla klājas pār ieļeju (ielejā); 6. (о
зубах) krīst ārā (par zobiem); (о волосах)
iet nost, krīst ārā, izkrīst (par matiem);
7. (о скоте) beigties nost, nobeigties, [apl-]
krīst, sprāgt sar., nosprāgt sar.; 8.: отвéт-
ственность ~ет на весь коллектиv atbil-
diba gulstas uz visu kolekliju; жréбий ~ет
на нерó loze krīt viņam; на нерó ~ют
подозрénia, на нерó ~ет подозрénie
uz viņu krīt aizdomas, viņu tur aizdo-
mās, pret viņu vēršas aizdomas; прáзд-
ник ~ет на четвéрг svētki iekrīt se-
turtidienā; ударéние ~ет на пéрвый слог
uzsvars ir uz pírmās zilbes, uzsvērta ir pír-
mā zilbe; на кáждую единицу ~ет стóль-
ко-то uz katru vienību iznāk tik un tik; ◇
яблоко от яблони недалекó ~ет ābols ne-
krīt tālu no ābeles; rieksts no lazdas tālu
nekrit; kāds celms, tāda atvase; kāds koks,
tādas lapas; kādas saknes, tādi augli; п.
дýхом заудēt dūšu, sašūkt sar., nošūkt
sar., nolaist rokas; сéрдце ~ет sirds sa-
plok
пáдающ||ий (~ая, ~ее) 1. (прич. от падать)
krītošs; ~ая звездá astr. krītošā zvaigzne;
2. (построенный наклонно) slips, šķibs (par
bīvi); ~ая бáшня šķibs (slips) tornis
пáдевый: п. мёд medus rasa
пáдéж (падежá; р. мн. падежéй) грам. lōcī-
jums; именительный п. nominatīvs; роди-
тельный п. genitīvs; дáтельный п. datīvs;
винительный п. akuzatīvs; твориtelный